

Haziran 2021

Yıl: 5 Sayı: 1 ss. 71-89

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 23.03.2021

Kabul Tarihi: 27.04.2021

ISSN: 2619-9408

June 2021

Volume: 5 Issue: 1 pp. 71-89

Article Type: Research Article

Submitted: 23.03.2021

Accepted: 27.04.2021

8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABINDAKİ ETKİNLİKLERİN ÜST DÜZEY DÜŞÜNME BECERİLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bünyamin SARIKAYA*

Öz

Bu araştırma, 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinliklerin üst düzey düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışma kapsamında 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme ve problem çözme becerisi gibi üst düzey düşünme becerileri bağlamında değerlendirilmiştir. Nitel araştırma yöntemine göre gerçekleştirilen çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi tercih edilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla kodlayıcılar arası güvenilirlik kullanılmış ve % 90 oranında anlaşma sağlanmıştır. Toplanan veriler, betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada MEB Yayınları'na ait ve 2019-2020 eğitim-öğretim yılında okutulmaya başlanan 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki toplam 192 etkinlik değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda 192 etkinlikten 37'sinin eleştirel düşünme, 35'inin yaratıcı düşünme, 35'inin yansıtıcı düşünme ve 15'inin de problem çözme becerisine yönelik olduğu tespit edilmiştir. Üst düzey düşünme becerilerine yönelik etkinliklerin toplamı (122) her ne kadar kayda değer bir sayı olarak görülse de her bir üst düzey düşünme becerisine yönelik etkinlik sayısının son derece yetersiz olduğu ifade edilebilir. Çalışmada ulaşılan bulgular bağlamında Türkçe ders kitabında üst düzey düşünme becerilerine hitap eden etkinlik sayısının artırılması, okullarda görev yapan Türkçe öğretmenlerinin bu konu ile ilgili fikirlerinin araştırılması ve Türkçe ders kitaplarındaki üst düzey düşünme becerilerine yönelik etkinliklerin Türkçe Öğretim Programındaki (2018) kazanımları gerçekleştirme durumlarının araştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Üst düzey düşünme becerileri, etkinlik, ders kitabı.

Evaluation of The Activities in the 8th Grade Turkish Textbook in Terms of Higher-Order Thinking Skills

Abstract

This study was done in order to evaluate the activities in the 8th grade Turkish textbook in terms of higher-order thinking skills. Within the scope of the study, the activities in the 8th grade Turkish textbook were evaluated in the context of higher-order thinking skills such as critical thinking, creative thinking, reflective thinking and problem solving skills. In the study carried out according to the qualitative research method, document analysis was preferred as the data collection method. In order to ensure the reliability of the research, reliability between coders was used and a 90% agreement was reached. The collected data were analyzed by descriptive analysis method. In this study, a total of 192 activities in the 8th Grade Turkish textbook which belong to MEB Publications and were started to be taught in the academic year of 2019-2020 were evaluated. As a result of the evaluation, it was found that 37 of the 192 activities were directed towards critical thinking, 35 creative thinking, 35 reflective thinking and 15 problem solving skills. Although the sum of the activities for higher-order thinking skills (122) is seen as a significant number, it can be stated that the number of activities for each higher-order thinking skill is extremely insufficient. In the context of the findings, it is recommended to increase the

* Doç. Dr. Muş Alparslan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, b.sarikaya@alparslan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8393-7127

number of activities which address higher-order thinking skills in the Turkish textbook, to investigate the ideas of Turkish teachers working in schools on this subject, and to investigate the activities aimed at higher-order thinking skills in Turkish textbooks in terms of the achievements in the Turkish Teaching Program (2018).

Key Words: Higher-order thinking skills, activity, textbook.

Giriş

İnsanlığın yaratılışından beri önemli olan ve insanı diğer canlılardan ayıran temel faktörlerden biri düşüncedir. Cüceloğlu (1999), düşüncüyü içinde bulunulan durumu anlayabilmek için gerçekleştirilen *bir zihinsel süreç* olarak görür ve bu sürecin *aktif, amaca yönelik ve organize* olması gerektiğini ifade eder. Dewey'e göre düşünme, şimdiki gerçeklerin, öncekinin zemini üzerinde, sonrakinde inanç oluşturma yoluyla, diğer gerçekleri gösterdiği işlemdir (Akt. Güzel, 2005). “Bir konuda görüş bildirmek, bir sonuca çözüm üretmek, bir konuda karar vermek, bir konuyu incelemek, nesne ve olaylar arasındaki ilişkilerden yola çıkarak bir sonuca varmak, eldeki bilgileri karşılaştırmak, ayırmak, birleştirmek, kavramak gibi bilişsel girişimlerdir” (Özdere, 2011: 27).

Verilen bilgiler ışığında düşünmenin;

1. Dış kaynaklardan yönelen bilgiler,

2. Bireyin sahip olduğu bilgiler üstüne bilinçli ve amaçlı olarak analiz, sentez, değerlendirme, uygulama, kavramsallaştırma gibi organize işlemleri gerçekleştirdiği zihinsel bir süreç olduğu söylenebilir (Söylemez, 2018a).

Düşünme kavramı denildiğinde akla gelen bir diğer kavram da üst düzey düşünme becerisidir. Üst düzey düşünme becerileri alan yazında farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Zoller'e (1995) göre üst düzey bilişsel beceriler olarak kastedilen özellikler; “soru sorma, eleştirel ve sistemli düşünme, problem (alıştırma değil) çözme, analiz etme, değerlendirme, yeni bilgiler sentezleme ve karar verme” yeteneklerini içermektedir. Söylemez'e (2018a) göre ise bu beceriler “eleştirel düşünme, yansıtıcı düşünme, yaratıcı düşünme ve problem çözme”dir. Bu çalışmanın kuramsal kısmında üst düzey düşünme becerileri bu dört temel beceri ekseninde oluşturulmuş ve ele alınmıştır.

1. Eleştirel düşünme

Eleştirel kelimesi değerlendirme, yargılama, ayırt etme anlamlarına gelen Yunanca “kritikos” teriminin karşılığıdır. Latince'ye “criticus” olarak geçmiş ve bu yolla diğer dillere yayılmıştır. “Eleştirme, bir şeyi iyi ya da kötü yanlarıyla değerlendirme.” Anlamına gelmektedir (Söylemez, 2018a) “Yargılama sanatı” anlamıyla farklı dillerde de kullanılmaya başlamıştır (Karadüz, 2010; Doğan, 2014: 31).

Askar vd. (2005) eleştiriyi “bireyin bilgi ile etkileşiminde bilgi edinme, kullanma ve üretmede problem çözme ile birlikte gelişmesi amaçlanan bilişsel ve duyuşsal bir özellik; insanın kendini geliştirme ve öğrenme sürecini birey olarak kontrol etmesini sağlayan bir güç ve bu bakımdan öğrenmede özgürlüğü sağlayan bir amaç” olarak belirtmişlerdir.

Eleştirel düşünme ise “düşünmeyi temel alan ancak basit ve sıradan bir düşünme faaliyetinin üstünde bir beceridir.” (Kiremitçi, 2012). Söylemez (2016: 682) alan yazını detaylı bir şekilde incelediği çalışmasında eleştirel düşünmenin “amaçlı ve kasıtlı eylem, bilgi toplama, akıl yürütme, esneklik, çıkarımda bulunma, değerlendirme, uygulama” anahtar sözcüklere sahip olduğunu ifade etmektedir.

Eleştirel düşünme becerisine sahip bireylerin de çeşitli özellikleri bulunmaktadır. Söylemez (2016: 683) çalışmasında eleştirel düşünürün sahip olması gereken özellikleri şu şekilde sıralamaktadır: Eleştirel düşünme eğilimine sahip olma, farkına varma, yeterlilik, açıklama, yorumlama, düzenleme, akıl yürütme, çıkarım yapma, yaratıcı düşünme, değerlendirme, uygulama, iletişim kurabilme, eleştirel düşünmeyi alışkanlık hâline getirme.

2. Yansıtıcı Düşünme

Yansıtıcı düşünmeye öncülük eden J. Dewey'dir (Duban ve Yanpar Yelken, 2010). Dewey (1933) yansıtıcı düşünmeyi dört boyutta ele almıştır (Ceyhan, 2014: 8):

1. Yansıtıcı düşünmede görüşler arasında ardışık ve anlamlı ilişkiler mevcuttur. Bir görüş zincirleme biçimde kendinden önceki bir görüşe dayanarak sonraki görüşün uygunluğunu belirler.

2. Yansıtıcı düşünmede duyguları hem olumlu duruma getirme hem de geliştirme amacı güdülür. Yalnızca duyuşsal algılara değil, olaylar ve olgularla ilgili inançlar ve duygular da dikkate alınır.

3. Yansıtıcı düşünmede düşüncelerin mantıksal uygunluğu bulgulara göre değerlendirilir.

4. Yansıtıcı düşünme, bir inancın mantıksal temellerine ya da problemin çözümüne yönelik bilinçli ve aktif bir süreçtir.

Yansıtıcı düşünme, diğer üst düzey düşünme becerileri ile ilişkili bir kavramdır. Bu bağlamda Ersözölü (2008), yansıtıcı düşünmenin diğer düşünme becerilerinden bağımsız olmadığını; yansıtıcı düşünmenin problem çözme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, biliş ötesi düşünme gibi düşünme becerilerini de geliştirdiğini belirtmektedir.

3. Yaratıcı Düşünme

Anlamları birbirinden farklı olsa da yaratıcılık ile yaratıcı düşünme çoğunlukla birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Senemoğlu (2009: 543) yaratıcılığın farklı durumlarda özgün, esnek, akıcı düşünmeyi içerdiğini ifade eder.

- *Özgünlük*, benzersiz cevaplar üretme olarak tanımlanmaktadır.

- *Esneklik*, değişen koşullara uyum sağlama yeteneğidir.

- *Akıcılık* ise fikirlerin hızlı bir şekilde sıralanmasıdır.

Yaratıcı düşünme daha ziyade zihinsel etkinlikleri, daha geniş ve kapsayıcı olan yaratıcılık ise zihinsel ve performansa dayalı etkinliklerin ikisini birlikte çağrıştırmaları bakımından birbirinden ayrılmaktadır (Palandökenliler, 2008: 10).

Yaratıcı düşünme, zaten var olan ancak daha önce aralarında bir ilişki kurulmamış nesnelere ve düşüncelerden yola çıkarak bunlar arasında ilişki kurulma sürecidir (Rawlinson 1995: 20).

Yukarıda ifade edilen üç önemli üst düzey düşünme becerisinin daha iyi anlaşılması için Altın ve Saracaloğlu (2018: 4) bu üç beceri arasındaki benzerlik ve farklılıkları detaylıca incelemişlerdir:

Tablo 1: Eleştirel, yansıtıcı ve yaratıcı düşünme arasındaki benzerlikler

Akıl yürütme stratejilerine dayalıdır.
Dikkatli bir biçimde odaklanma, güdülenme, sistematik ve organize olmayı gerektirir.
Ön bilgilere dayalıdır.
Bilgileri kullanmada esneklik gerektirir
Olaylar, kavramlar arasında ilişki kurmayı gerektirir.

Olaylara, kavramlara farklı açılardan bakmayı gerektirir.

Aktif katılım gerektirir.

Süreç esnasında farklı teknik ve stratejiler işe koşulur.

Tüm veriler toplanıp incelendikten sonra yargılara ulaşılır.

Her yaş ve düzeyde öğretimi yapılabilir.

Fikirlerde genellikle nicelik yerine nitelik aranır.

Yaşam boyu süren bir süreçtir.

Yine Altın ve Saracaloğlu (2018: 4) tarafından yapılan çalışmada bu üç beceri arasındaki bazı farklılıklar da aşağıdaki gibi sunulmuştur:

Tablo 2: Eleştirel, yansıtıcı ve yaratıcı düşünme arasındaki farklılıklar

	Eleştirel	Yansıtıcı	Yaratıcı
Yansıtıcı	düşünmenin ürünü sayılabilir.	Her iki düşünceyi de barındıran daha kapsamlı düşünme biçimidir.	Yansıtıcı düşünmenin ürünü sayılabilir.
Herhangi bir sürecin farklı	işlevselliğini açılardan sorgular, değerlendirir.	Kendi öğrenme süreçlerine ilişkin sorgulama vardır.	Sürecin işlevselliğini ortaya çıkardığı ürün ile sınılanır.
Varsayımda/fikirde gibi değerlendirilir; değerdendirilir; güdülmmez.	bulunulacağı varsayımı/fikri sınama amacı	Varsayımda/fikirde bulunulacağı gibi yapılmış varsayım/fikir değerlendirilir ve sınama durumuna geçilebilir.	Varsayımda/fikirde bulunulur ve bu varsayımlar/fikirler sınılanır.
Var olan değerlendirilir.		Kendini değerlendirme vardır.	Özgün ürün ortaya çıkar.
Kanıtlara/nesnel dayalıdır.	sonuçlara	Hem kanıtlar hem hayal gücü vardır.	Hayal gücü kullanılır.
Disipline edilmiş bir biçimidir.	düşünme	Disipline edilmiş bir düşünme biçimidir.	Diğerlerine göre fazla disipline değildir.
Daha çok sınıflama, analiz, ayırt etme, yordama gibi becerilerini kullanır.	düşünme	Birçok düşünme sürecinde kullanır.	Daha çok bütüncül düşünmeyi gerektirir.

4. Problem Çözme

Bu araştırmada ele alınan bir diğer üst düzey düşünme becerisi de problem çözümedir. Problem kavramı; bireyin karşısına çıktığında onda çözüme ihtiyacı ya da çözmek isteği uyandıran ancak hazır bir çözüm yolu bilinmeden çözülmeye kalkışılan iş (Baykul, 2004); bireyin dâhil olduğu ancak ilk defa karşılaşılabilecek çözüme varmak amacıyla çabaladığı durum (Rosen ve Mosharraf, 2014); “yaşamda en basit psiko-motor becerilerden en üst düzey düşünme becerisine kadar bütün kazanımların işe koşulduğu bir durum” (Sarıkaya, 2016: 8) olarak tanımlanmaktadır.

Problem çözmeyi ise Özsoy (2007) “genellikle bilimsel durumlarda mantıklı bir şekilde planlanan ancak çok çabuk bir şekilde varılmayan bir amaca ulaşmak için bilinçli bir şekilde araştırma yapma”, Senemoğlu (2009) “konu alanı bilgisini ve ortama göre zihinsel yöntemleri tercih edip kullanmayı gerektiren bir etkinlik”, Heppner ve Krouskopf (1987; akt. Erkan, 2013: 13) “karmaşık istek ve arzuların uyumu amacıyla kullanılan zihinsel süreç”, Güçlü (2003) “bireyin problemi hissettiği andan çözüme varana dek yaşadığı süreç” olarak tanımlamaktadır.

Problem çözme “problemi tespit etmekle başlayan bir süreçtir. Tespit edilen problemi doğru tanımlamak ve birden fazla ise veya alt problemleri taşıyorsa doğru biçimde sınırlandırmak ve

ilişkilendirmek yapılması gereken ikinci şeydir. Ardından problemle ilgili bilgi toplamak ve yaratıcı düşünmeyi de işe koşarak çözüm önerileri getirmek ve bunları sınamak gerekmektedir. Sınama işinin öncesinde tahmin yürütüp olası en iyi çözümü seçerek onu sınamakla işe başlanabilir. Böylece zaman kaybının da önüne geçilebilir. Sürecin sonunda çözüm ile ilgili değerlendirmede bulunmak ve çözümü benzer problemlerin çözümünde kullanmak üzere genelleştirmek de sürece dâhil edilebilecek unsurlar arasındadır.” (Söylemez, 2018b)

Verilen tanımlardan da anlaşılacağı gibi problem çözüme için;

- 1) Ulaşılmaması hedeflenen bir durum,
- 2) Hedefin çözüm aşamasında karşılaşılabilecek zorluklar,
- 3) Bu zorlukları aşacak bilişsel ve psikolojik süreç gereklidir. (Sarıkaya, 2016: 11)

Problem çözüme süreci alan yazında farklı şekillerde ele alınmıştır. Dewey problem çözüme sürecinin aşamalarını aşağıdaki gibi açıklamaktadır (Dewey’den aktaran Sungur 1997: 212):

- 1) Problemin farkında olma, hissetme, anlama,
- 2) Problemi tanımlama ve sınırlandırma,
- 3) Problemlerle ilgili veri toplama,
- 4) Olası çözüm yolları önerme,
- 5) Denenceleri test etme,
- 6) Sonuca ulaşma ve değerlendirme yapma.

Yine 2006 Türkçe Öğretim Programı’nda problem çözüme ile ilgili 6 basamaktan oluşan bir yönergeye yer verilmiştir (MEB, 2006: 367):

1. Problemin sana ait olup olmadığına karar ver,
2. Problemi tanımla,
3. Çözüm için alternatifler geliştir,
4. Her bir alternatifin olası sonuçlarını değerlendir,
5. En uygun gördüğün alternatifi uygula,
6. Sonuçları değerlendir.

Alan yazın incelendiğinde Türkçe öğretim programındaki kazanımların üst düzey düşünme becerileri açısından ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır (Söylemez, 2018b; Ünveren, 2019). Ana dili ve yabancı dil olarak Türkçe derslerinde üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi konusunun ele alındığı çok az sayıda araştırma bulunmaktadır (Tuncer, 2010; Ustabulut, 2020). Üst düzey düşünme becerilerinin öğretiminin sunulduğu çalışma sayısı da yeterli düzeyde değildir (Doğanay, 2017). Türkçe ders kitaplarının üst düzey bilişsel becerileri geliştirmesine etkisinin incelendiği çalışma sayısı da yine çok azdır (Yağmur, 2009; Tekercioğlu, 2019). Alan yazın incelendiğinde Türkçe ders kitabında yer alan etkinliklerin üst düzey düşünme becerileri açısından ele alındığı herhangi bir çalışma ise bulunmamaktadır. Çalışmanın bu yönüyle alana katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın temel problem cümlesi, *8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinliklerin üst düzey düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi nasıldır?*

Bu temel soru bağlamında şu alt sorulara yanıt aranmıştır:

1. 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler, eleştirel düşünme becerisine yönelik olması bakımından nasıldır?
2. 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler, yansıtıcı düşünme becerisine yönelik olması bakımından nasıldır?
3. 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler, yaratıcı düşünme becerisine yönelik olması bakımından nasıldır?

4. 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler, problem çözme becerisine yönelik olması bakımından nasıldır?

Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılarak yapılmıştır. Creswell (2005: 219) dokümanların, nitel araştırmalarda önemli bir veri kaynağı olduğunu ve özel ve resmi dokümanları kapsayabileceğini ifade etmektedir. Bu çalışmada incelenen doküman araştırmanın amacı doğrultusunda 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki okuma metinlerinde yer alan etkinliklerdir.

Verilerin Toplanması

Çalışmada veriler, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine göre toplanmıştır. Yıldırım ve Şimşek, (2011: 39) nitel araştırmayı gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamaktadırlar. “Nitel veri iyi yapılandırılmış, zengin tanımlamalara ve sürece ilişkin ayrıntılı açıklamalara dayanır.” (Miles ve Huberman, 2015: 1).

Araştırma kapsamında çalışmanın kuramsal alt yapısını oluşturmak için ilk olarak alan yazın taraması yapılmıştır. Çalışma konusu ile ilgili yayımlanan makale, tez ve diğer bilimsel çalışmalar detaylı bir biçimde incelenmiştir. Daha sonra MEB tarafından yayımlanan ve 8. sınıflarda okutulmakta olan Türkçe ders kitabındaki metinlerde yer alan etkinlikler incelenmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda gerekli notlar çıkarılarak yazmaya hazırlık yapılmıştır.

Çalışma Nesnesi/Materyali

Bu araştırmanın çalışma materyali, 2019-2020 Eğitim ve Öğretim Yılı’nda MEB’e bağlı ortaokul 8. sınıflarında okutulan Türkçe ders kitabıdır. Söz konusu ders kitabı ile ilgili bilgiler ve bu kitapta yer alan çeşitli bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Adı	Yayın Evi	Basım Yılı	Okutulduğu Öğretim Yılı	Yazar/ları	Metin Sayısı
Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Ders Kitabı 8	MEB	2019	2019-2020	Hilal Eselioğlu Sıdıka Set Ayşe Yücel	24

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Bu çalışmada elde edilen veriler betimsel analizle çözümlenmiştir. “Betimsel analiz içerik analizine göre daha yüzeysel bir analiz yöntemidir. Bu analizde elde edilen veriler, önceden belirlenmiş başlıklar altında özetlenir ve yorumlanır. Amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır.” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 224)

Çalışma kapsamında veriler toplandıktan sonra çalışma için betimsel analiz yöntemine uygun bir çerçeve oluşturulmuştur. Analiz sürecinde alan yazın taranmış, benzer çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca ihtiyaç duyulan her aşamada uzman görüşüne başvurulmuştur.

Bulgular

1. Tema: Erdemler

8. sınıf Türkçe ders kitabının birinci teması olan “Erdemler” temasında üç okuma metnine yer verilmiştir. Bunlar “İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine”, “Kaşağı”, “İnsanla Güzel” metinleridir. Bu metinlerde yer alan etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerine göre incelenmesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 3. “İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik	9.Etkinlik
Eleştirel Düşünme									
Yansıtıcı Düşünme			Y			Y			
Yaratıcı Düşünme							Y		Y
Problem Çözme									

Tablo 3 incelendiğinde “İyimserlik ve Kötümserlik Üzerine” okuma metninde 9 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yansıtıcı düşünmeye 2, yaratıcı düşünmeye 2 etkinlikte yer verildiği ve eleştirel düşünme ile problem çözme üst düzey düşünme becerilerine ise etkinliklerde yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 4. “Kaşağı” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik
Eleştirel Düşünme		Y			Y			
Yansıtıcı Düşünme		Y					Y	
Yaratıcı Düşünme	Y							Y
Problem Çözme		Y						

Tablo 4 incelendiğinde “Kaşağı” okuma metninde 8 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yansıtıcı düşünmeye 2, yaratıcı düşünmeye 2, eleştirel düşünmeye 2 ve problem çözme üst düzey düşünme becerisine ise 1 etkinlikte yer verildiği görülmektedir.

Tablo 5. “İnsanla Güzel” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik
Eleştirel Düşünme		Y						
Yansıtıcı Düşünme		Y						
Yaratıcı Düşünme							Y	Y
Problem Çözme							Y	

Tablo 5 incelendiğinde “İnsanla Güzel” okuma metninde 8 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yaratıcı düşünmeye 2, yansıtıcı düşünmeye 1, eleştirel düşünmeye 1 ve problem çözme üst düzey düşünme becerisine ise 1 etkinlikte yer verildiği görülmektedir.

2. Tema: Milli Mücadele ve Atatürk

8. sınıf Türkçe ders kitabının ikinci teması olan “Milli Mücadele ve Atatürk” temasında üç okuma metnine yer verilmiştir. Bunlar “Bayrağımızın Altında”, “Atatürk ve Müzik”, “Kınalı Ali’nin Mektubu” metinleridir. Bu metinlerde yer alan etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerine göre incelenmesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 6. “Bayrağımızın Altında” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik
Eleştirel Düşünme	Y						
Yansıtıcı Düşünme						Y	
Yaratıcı Düşünme						Y	Y
Problem Çözme							

Tablo 6 incelendiğinde “Bayrağımızın Altında” okuma metninde 7 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yaratıcı düşünmeye 2, yansıtıcı düşünmeye 1, eleştirel düşünmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak problem çözme üst düzey düşünme becerisine ise etkinliklerde hiç yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 7. “Atatürk ve Müzik” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik
Eleştirel Düşünme							Y
Yansıtıcı Düşünme		Y			Y		Y
Yaratıcı Düşünme							
Problem Çözme							

Tablo 7 incelendiğinde “Atatürk ve Müzik” okuma metninde 7 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yansıtıcı düşünmeye 3, eleştirel düşünmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak yaratıcı düşünme ve problem çözme üst düzey düşünme becerilerine ise etkinliklerde hiç yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 8. “Kınalı Ali’nin Mektubu” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik
Eleştirel Düşünme			Y		Y		Y	
Yansıtıcı Düşünme								
Yaratıcı Düşünme			Y					Y
Problem Çözme							Y	

Tablo 8 incelendiğinde “Kınalı Ali’nin Mektubu” okuma metninde 8 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 3, yaratıcı düşünmeye 2, problem çözmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak yansıtıcı düşünme üst düzey düşünme becerisine ise etkinliklerde hiç yer verilmediği görülmektedir.

3. Tema: Bilim ve Teknoloji

8. sınıf Türkçe ders kitabının üçüncü teması olan “Bilim ve Teknoloji” temasında üç okuma metnine yer verilmiştir. Bunlar “Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar” , “Simit ve Peynir’le Bilim

İnsanı Öyküleri”, “Parkta Bilim” metinleridir. Bu metinlerde yer alan etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerine göre incelenmesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 9.“Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik	9.Etkinlik	10.Etkinlik
Eleştirel Düşünme				Y						
Yansıtıcı Düşünme		Y				Y			Y	
Yaratıcı Düşünme							Y		Y	
Problem Çözme					Y					

Tablo 9 incelendiğinde “Gündelik Hayatımızda E-Hastalıklar” okuma metninde 10 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yansıtıcı düşünmeye 3, yaratıcı düşünmeye 2, eleştirel düşünmeye 1, problem çözmeye 1 etkinlikte yer verildiği görülmektedir.

Tablo 10.“Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik
Eleştirel Düşünme		Y				Y	Y	Y
Yansıtıcı Düşünme				Y				
Yaratıcı Düşünme						Y		
Problem Çözme							Y	

Tablo 10 incelendiğinde “Simit ve Peynir’le Bilim İnsanı Öyküleri” okuma metninde 8 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 4, yansıtıcı düşünmeye 1, yaratıcı düşünmeye 1 ve problem çözmeye 1 etkinlikte yer verildiği görülmektedir.

Tablo 11.“Parkta Bilim” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik
Eleştirel Düşünme				Y	Y			
Yansıtıcı Düşünme								
Yaratıcı Düşünme		Y					Y	
Problem Çözme		Y				Y		

Tablo 11 incelendiğinde “Parkta Bilim” okuma metninde 8 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 2, yaratıcı düşünmeye 2 ve problem çözmeye 2 etkinlikte yer verildiği ancak yansıtıcı düşünme becerisine ise hiçbir etkinlikte yer verilmediği görülmektedir.

4. Tema: Birey ve Toplum

8. sınıf Türkçe ders kitabının dördüncü teması olan “Birey ve Toplum” temasında üç okuma metnine yer verilmiştir. Bunlar “Kaldırımlar” , “Portakal” , “Dilimiz Kuşatma Altında” metinleridir. Bu metinlerde yer alan etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerine göre incelenmesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 12. “Kaldırımlar” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik
Eleştirel Düşünme					Y		
Yansıtıcı Düşünme							
Yaratıcı Düşünme					Y		Y
Problem Çözme							

Tablo 12 incelendiğinde “Kaldırım” okuma metninde 7 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 1, yaratıcı düşünmeye 2 etkinlikte yer verildiği ancak problem çözmeye ve yansıtıcı düşünme becerilerine ise hiçbir etkinlikte yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 13. “Portakal” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik
Eleştirel Düşünme							
Yansıtıcı Düşünme						Y	
Yaratıcı Düşünme				Y	Y	Y	
Problem Çözme					Y		

Tablo 13 incelendiğinde “Portakal” okuma metninde 7 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yaratıcı düşünmeye 3, problem çözmeye 1, yansıtıcı düşünmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak eleştirel düşünme becerisine ise hiçbir etkinlikte yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 14. “Dilimiz Kuşatma Altında” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik
Eleştirel Düşünme								Y
Yansıtıcı Düşünme						Y		Y
Yaratıcı Düşünme		Y						Y
Problem Çözme		Y						

Tablo 14 incelendiğinde “Dilimiz Kuşatma Altında” okuma metninde 8 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yansıtıcı düşünmeye 2, yaratıcı düşünmeye 2, eleştirel düşünmeye 1 ve problem çözmeye 1 etkinlikte yer verildiği görülmektedir.

5. Tema: Zaman ve Mekân

8. sınıf Türkçe ders kitabının beşinci teması olan “Zaman ve Mekân” temasında üç okuma metnine yer verilmiştir. Bunlar “Eşref Saat”, “Türkiye”, “Peri Bacaları” metinleridir. Bu metinlerde yer alan etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerine göre incelenmesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 15. “Eşref Saat” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik
Eleştirel Düşünme		Y			Y		
Yansıtıcı Düşünme							Y
Yaratıcı Düşünme							Y
Problem Çözme		Y					

Tablo 15 incelendiğinde “Eşref Saat” okuma metninde 7 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 2, yansıtıcı düşünmeye 1, yaratıcı düşünmeye 1 ve problem çözmeye 1 etkinlikte yer verildiği görülmektedir.

Tablo 16. “Türkiye” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik
Eleştirel Düşünme					Y		
Yansıtıcı Düşünme					Y		Y
Yaratıcı Düşünme							Y
Problem Çözme							

Tablo 16 incelendiğinde “Türkiye” okuma metninde 7 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 2, yansıtıcı düşünmeye 1, yaratıcı düşünmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak problem çözme becerisine etkinliklerde yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 17. “Peri Bacaları” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik
Eleştirel Düşünme		Y		Y			
Yansıtıcı Düşünme				Y	Y		
Yaratıcı Düşünme							
Problem Çözme		Y					

Tablo 17 incelendiğinde “Peri Bacaları” okuma metninde 7 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 2, yansıtıcı düşünmeye 2, problem çözmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak yaratıcı düşünme üst düzey düşünme becerisine ise etkinliklerde yer verilmediği görülmektedir.

6. Tema: Millî Kültürümüz

8. sınıf Türkçe ders kitabının altıncı teması olan “Millî Kültürümüz” temasında üç okuma metnine yer verilmiştir. Bunlar “Göç Destanı” , “Vatan Sevgisini İçten Duyanlar” , “Bir Fincan Kahve” metinleridir. Bu metinlerde yer alan etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerine göre incelenmesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 18. “Göç Destanı” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik	9.Etkinlik
Eleştirel Düşünme		Y		Y		Y			
Yansıtıcı Düşünme									
Yaratıcı Düşünme							Y		
Problem Çözme									

Tablo 18 incelendiğinde “Göç Destanı” okuma metninde 9 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 3, yaratıcı düşünmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak yansıtıcı düşünme ve problem çözme üst düzey düşünme becerilerine ise etkinliklerde yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 19. “Vatan Sevgisini İçten Duyanlar” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik	9.Etkinlik	10.Etkinlik
Eleştirel Düşünme		Y					Y	Y		
Yansıtıcı Düşünme				Y	Y				Y	
Yaratıcı Düşünme									Y	
Problem Çözme										

Tablo 19 incelendiğinde “Vatan Sevgisini İçten Duyanlar” okuma metninde 10 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 3, yansıtıcı düşünmeye 3, yaratıcı düşünmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak ve problem çözme üst düzey düşünme becerisine ise etkinliklerde yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 20. “Bir Fincan Kahve” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik
Eleştirel Düşünme		Y					
Yansıtıcı Düşünme		Y		Y	Y		Y
Yaratıcı Düşünme							
Problem Çözme							Y

Tablo 20 incelendiğinde “Bir Fincan Kahve” okuma metninde 7 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yansıtıcı düşünmeye 4, eleştirel düşünmeye 1 ve problem çözmeye 1 etkinlikte yer

verildiği ancak yaratıcı düşünme üst düzey düşünme becerisine ise etkinliklerde yer verilmediği görülmektedir.

7. Tema: Doğa ve Evren

8. sınıf Türkçe ders kitabının yedinci teması olan “Doğa ve Evren” temasında üç okuma metnine yer verilmiştir. Bunlar “Yılkı Atı”, “Rüzgâr”, “Gündüzünü Kaybeden Kuş” metinleridir. Bu metinlerde yer alan etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerine göre incelenmesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 21. “Yılkı Atı” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik	9.Etkinlik	10.Etkinlik
Eleştirel Düşünme								Y		
Yansıtıcı Düşünme								Y		Y
Yaratıcı Düşünme								Y		Y
Problem Çözme								Y		

Tablo 21 incelendiğinde “Yılkı Atı” okuma metninde 10 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yansıtıcı düşünmeye 2, yaratıcı düşünmeye 2, eleştirel düşünmeye 1 ve problem çözmeye 1 etkinlikte yer verildiği görülmektedir.

Tablo 22. “Rüzgâr” metni etkinliklerinin düzey üst düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik
Eleştirel Düşünme								
Yansıtıcı Düşünme					Y			
Yaratıcı Düşünme					Y		Y	
Problem Çözme								

Tablo 22 incelendiğinde “Rüzgâr” okuma metninde 8 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde yaratıcı düşünmeye 2, yansıtıcı düşünmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak eleştirel düşünmeye ve problem çözmeye üst düzey düşünme becerilerine ise etkinliklerde yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 23. “Gündüzünü Kaybeden Kuş” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik
Eleştirel Düşünme					Y	Y		
Yansıtıcı Düşünme					Y			Y
Yaratıcı Düşünme								Y
Problem Çözme						Y		

Tablo 23 incelendiğinde “Gündüzünü Kaybeden Kuş” okuma metninde 8 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 2, yansıtıcı düşünmeye 2, yaratıcı düşünmeye 1 ve problem çözme becerisine ise 1 etkinlikte yer verildiği görülmektedir.

8. Tema: Vatandaşlık

8. sınıf Türkçe ders kitabının sekizinci teması olan “Vatandaşlık” temasında üç okuma metnine yer verilmiştir. Bunlar “Haritada Bir Nokta” , “Yaşamaya Dair” , “Kalbim Rumeli’de Kaldı” metinleridir. Bu metinlerde yer alan etkinliklerin üst düzey düşünme becerilerine göre incelenmesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 24. “Haritada Bir Nokta” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik	9.Etkinlik
Eleştirel Düşünme					Y		Y		
Yansıtıcı Düşünme									
Yaratıcı Düşünme									Y
Problem Çözme									

Tablo 24 incelendiğinde “Haritada Bir Nokta” okuma metninde 9 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 2, yaratıcı düşünmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak yansıtıcı düşünme ve problem çözme üst düzey düşünme becerilerine ise etkinliklerde yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 25. “Yaşamaya Dair” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik
Eleştirel Düşünme					Y		
Yansıtıcı Düşünme							Y
Yaratıcı Düşünme							Y
Problem Çözme							

Tablo 25 incelendiğinde “Yaşamaya Dair” okuma metninde 7 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 1, yansıtıcı düşünmeye 1 ve yaratıcı düşünmeye 1 etkinlikte yer verildiği ancak ve problem çözme üst düzey düşünme becerisine ise etkinliklerde yer verilmediği görülmektedir.

Tablo 26. “Kalbim Rumeli’de Kaldı” metni etkinliklerinin üst düzey düşünme becerilerine göre dağılımı

	1.Etkinlik	2.Etkinlik	3.Etkinlik	4.Etkinlik	5.Etkinlik	6.Etkinlik	7.Etkinlik	8.Etkinlik
Eleştirel Düşünme		Y	Y					
Yansıtıcı Düşünme			Y					
Yaratıcı Düşünme					Y			Y
Problem Çözme		Y						Y

Tablo 26 incelendiğinde “Kalbim Rumeli’de Kaldı” okuma metninde 8 etkinliğin yer aldığı ve bu etkinliklerde eleştirel düşünmeye 2, yaratıcı düşünmeye 2, problem çözmeye 2 ve yansıtıcı düşünmeye 1 etkinlikte yer verildiği görülmektedir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinliklerin üst düzey düşünme becerileri açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çeşitli sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçlar alan yazında yapılan benzer çalışmalar bağlamında tartışılmıştır.

8. sınıf Türkçe ders kitabında 24 okuma metnine ait toplam 192 etkinlik bulunmaktadır. Çalışma kapsamında bazı etkinlikler birden fazla üst düzey düşünme becerisine uygun iken bazı etkinliklerin ise herhangi bir üst düzey düşünme becerisine uygun olmadığı tespit edilmiştir. Etkinliklerin üst düzey düşünme becerileri bağlamında kazandırılmasını sağlayacak olan kişiler öğretmenlerdir (Tuncer, 2010; Ünveren, 2019). Bu etkinliklerde eleştirel düşünme becerisine uygun etkinlik sayısı 37’dir. Bu sayı, toplam etkinlik sayısının % 19,27’sini oluşturmaktadır. 192 etkinlikten sadece 37’sinin eleştirel düşünme becerisine uygun olması yetersiz bir sayı olarak ifade edilebilir. Örgü Yaşar (2013: 369) Türkçe ders kitaplarını (5-6-7-8. sınıflar) temel beceriler bağlamında incelediği çalışmasında eleştirel düşünme becerisini geliştirmeye yönelik etkinliklerin 5, 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe ders kitaplarına yansıma oranının % 43.4 olduğunu saptamıştır. Buradan hareketle eleştirel düşünme becerisinin temel beceriler arasında ikinci sırada yer aldığını tespit etmiştir. Öte yandan aynı çalışmada Türkçe öğretmenleri, Türkçe ders kitapları aracılığıyla en az geliştirilen becerilerden birinin eleştirel düşünme becerisi olduğunu ifade etmiştir. Lüle Mert (2017: 303) 8. sınıf Türkçe ders ve çalışma kitaplarını üst düzey bilişsel becerileri geliştirme yeterliliği bağlamında incelediği çalışmasında ders ve çalışma kitabında eleştirel düşünme becerisinin gelişimini sağlayacak etkinliklere %40 oranında yer verildiğini tespit etmiştir. 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programındaki kazanımların eleştirel düşünme becerisi bağlamında incelendiği çalışmalarda da kazanımların eleştirel düşünmeyi geliştirici özellikte olduğu saptanmıştır (Söylemez, 2018b; Ünveren 2019). Bir başka çalışmada ise (Temizkan, 2014: 65) eleştirel düşünmenin ders kitaplarında çok düzensiz bir dağılım gösterdiği ifade edilmiştir.

Yaratıcı düşünme, “çeşitli imkânları ve ihtimalleri bir oyun olarak ele alıp, dikkatli bir şekilde, hiçbir baskı altında kalmadan ve o andaki faydaya önem vermeden, yeni fikirlere yol açan bir düşünmedir” (Özcan, 2000: 80). Yaratıcı düşünme, sorunları çözme yolları geliştirme, yeni fikirler üretmede, akademik anlamda başarılı olmada değil, aynı zamanda kişinin bireysel mutluluğu için de önemlidir (Orhon, 2011: 27). 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler yaratıcı düşünme bağlamında da incelenmiştir. Bu etkinliklerde yaratıcı düşünme becerisine uygun etkinlik sayısı 35’tir. Bu sayı, toplam etkinlik sayısının % 18,22’sini oluşturmaktadır. 192 etkinlikten 35’inin eleştirel düşünme becerisine uygun olması yetersiz bir sayı olarak görülebilir. “Yaratıcı düşünme, öğrencinin sürekli olarak nedir? Neden? Nasıl? Ne kadar? Bunun hakkında ne biliniyor; ne söylenebilir? “Eğer. . . ise ne olur?” gibi nice soruların cevaplarını araştırmasını gerektirir. Bundan sonra da, yine sürekli olarak "daha başka? Bundan başka neler olabilir? Sorularının cevapları hakkında derin araştırmalar incelemeler yapması şarttır” (Sünbül, 2005: 156).Bireyin yaratıcı düşünme, yetenek ve becerilerinin edinmesinde eğitimin sistemlerinin önemi büyüktür. Doğru ve yeterli yaklaşımlar ile yapılandırılmış eğitim-öğretim süreci, imkânları geniş ve zengin olan öğretim ortamları, yaratıcı düşünme becerilerinin önemini farkında olan öğretmenler, kullanılan yöntem ve tekniklerdeki zenginlik ve çeşitlilik, öğrencilerin okuma ve araştırma alışkanlığını geliştirmeye, problem çözmelerine, yeni şeyler üretmelerine yönelik ders programlarının varlığı, yaratıcı düşünmenin geliştirilmesinde önemli yere sahiptir (Yenilmez ve Yolcu, 2007: 104).Örgü Yaşar (2013: 371) çalışmasında yaratıcı düşünme

becerisini geliştiren çalışmaların 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarına yansıma oranının % 27.5 olduğunu saptamıştır. Bu bağlamda ilgili çalışmada yaratıcı düşünme becerisi temel beceriler arasında üçüncü sırada yer almıştır. Bununla birlikte aynı çalışmada görüşü alınan 20 öğretmenden 12'si yaratıcı düşünme becerisinin Türkçe ders kitapları aracılığıyla en çok kazandırılan becerilerden biri olduğunu belirtmişlerdir. Temizkan (2014: 66) ortaokul Türkçe ders kitaplarını Türkçe dersi öğretim programındaki temel beceriler açısından incelediği çalışmasında ders kitaplarında yaratıcı düşünmenin oldukça yetersiz bir şekilde yer aldığını saptamıştır. Söylemez (2018b) çalışmasında 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programında yaratıcı düşünmeyle ilgili yeterli sayıda kazanım olmadığını vurgulamıştır.

8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler yansıtıcı düşünme bağlamında da incelenmiştir. Bu etkinliklerde yansıtıcı düşünme becerisine uygun etkinlik sayısı 35'tir. Bu sayı, toplam etkinlik sayısının % 18,22'sini oluşturmaktadır. Bu sonuç bağlamında yansıtıcı düşünmeye yönelik etkinlik sayısının az olduğu söylenebilir. Çünkü alan yazında yapılan çalışmalarda yansıtıcı düşünmenin birçok olumlu sonucu tespit edilmiştir. Yansıtıcı öğrenme ortamında öğrencilerin, öğrenebilmek için merak içinde olup doğruya ve yanlışa kendilerinin karar vermesi ve yine bu süreçte yanlış seçimler yapılırsa yine öğrencilerin bunu nasıl düzelteceklerini kendilerinin düşünüp buldukları (Seyhan, 2013: 39) düşünüldüğünde bu düşünme türünün son derece önemli olduğu söylenebilir. Ersözlü (2008) tarafından yapılan çalışmada yansıtıcı düşünmeyi geliştiren etkinliklerin ilköğretim öğrencilerinin akademik başarılarına olumlu anlamda etkisi olduğu saptanmıştır. “Yansıtıcı düşünmeyi geliştirme, eğitim programının önemli bir işlevi olarak görülmektedir. Çünkü yansıtma öğretmenlerin hedeflerine, hedeflerinin niçin önemli olduğuna ve öğrencilerin bu hedeflere ulaşmalarına nasıl yardımcı olacaklarına ilişkin açık kararlar almalarını sağlar.” (Kırnık, 2010: 43)Nitekim Söylemez (2018b) çalışmasında 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programında yansıtıcı düşünme becerisiyle ilgili kazanımların yeterli düzeyde olduğunu vurgulamıştır.

8. sınıf Türkçe ders kitabındaki etkinlikler problem çözme becerisi bağlamında da incelenmiştir. Bu etkinliklerde problem çözme becerisine uygun etkinlik sayısı 15'tir. Bu sayı, toplam etkinlik sayısının % 12,80'ni oluşturmaktadır. 192 etkinlikten 15'inin problem çözme becerisine uygun olması yetersiz bir sayı olarak görülebilir. Oysa “Problem çözme, öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri karar verme ve çözüm üretme yeteneklerini geliştirmek için kullanılan bir yöntemdir” (Hezen 2009: 138). Alan yazında bu bağlamda incelenen çalışmalarda da bu becerinin ders kitaplarında yeteri düzeyde yer almadığı saptanmıştır. Temizkan (2014: 67) çalışmasında problem çözme becerisinin, ders kitaplarında istenen düzeyde yer almadığı sonucuna varmıştır. Öge Yaşar (2013: 374) çalışmasında problem çözme becerisini geliştirmeye yönelik etkinliklerin 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarına yansıma oranının % 3.3 olduğunu tespit etmiştir. Araştırmaya göre bu becerinin Türkçe ders kitaplarında yer alma oranı oldukça düşük seviyededir. Aynı çalışmada görüşü alınan 20 öğretmenden 15'i problem çözme becerisinin Türkçe ders kitapları aracılığıyla en az kazandırılan becerilerden biri olduğunu ifade etmişlerdir. Özatalay (2007: 198) araştırmasında problem çözme becerisi ile ilgili özelliklerin Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yer alma düzeyinin % 5.70 olduğu sonucuna ulaşmış ve bu beceriye yönelik önemin yeterince anlaşılmadığını belirtmiştir. Öğretim programında yer alan kazanımların da problem çözme becerisine yeterli düzeyde uygun olmadığı belirlenmiştir. Nitekim Söylemez (2018b) çalışmasında 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programında problem çözme becerisiyle ilgili çok az sayıda kazanım olduğunu vurgulamıştır.

Çalışmada ulaşılan sonuçlar bağlamında Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde üst düzey düşünme becerilerinin dengeli dağıtılması ve bu becerilerin öğrencilere uygulamalı bir şekilde kazandırılması gerektiği önerilmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilere üst düzey düşünme becerisini kazandırmada önemli görevlerin düştüğü öğretmenlere de bununla ilgili bilgiler verilmelidir.

Araştırmacılar Türkçe ders kitaplarındaki üst düzey düşünme becerileri ile öğretim programındaki durumu karşılaştırabilirler.

Kaynakça

- Askar, P., Paykoç, F., Korkut, F., Oklun, S., Yaygın, B. ve Çakıroğlu, J. (2005). *Yeni öğretim programlarını inceleme ve değerlendirme raporu*. Ankara: Eğitim Reformu Girişimi.
- Altın, M., & Saracaloğlu, A. S. (2018). Yaratıcı Eleştirel ve Yansıtıcı Düşünme Benzerlikler Farklılıklar. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 1-9.
- Baykul, Y. (2004). *İlköğretimde Matematik Öğretimi (6-8. Sınıflar İçin)*. Ankara: PegemA.
- Ceyhan, G. (2014). *Üniversite öğrencilerinin yansıtıcı düşünme düzeyleri ve araştırmaya yönelik kaygılarının çeşitli değişkenler açısından cart analizi ile incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Creswell, J. W. (2005). *Educational Research: Planning, Conducting And Evaluating Quantitative and Qualitati And Research*. USA: Pearson PrenticeHall.
- Cüceloğlu, D. (1999). *İçimizdeki çocuk*. İstanbul: Remzi.
- Doğanay, A. (2017). Üst düzey düşünme becerilerinin öğretimi. A. Doğanay (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, ss. 303-349.
- Doğan, H. (2014). *İlkokul programında yer alan ortak temel becerilerin öğrenci çalışma kitaplarında bulunan etkinliklerde yer alma düzeyleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Duban, N. ve Yanpar Yelken, T. (2010). Öğretmen adaylarının yansıtıcı düşünme eğilimleri ve yansıtıcı öğretmen özellikleriyle ilgili görüşleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2): 343 - 360.
- Erkan, İ. (2013). *8. sınıf öğrencilerinin problem çözme basamaklarına problem bağlamlarının etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ersözlü, Z. N. (2008). *Yansıtıcı düşünmeyi geliştirici etkinliklerin ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki akademik başarılarına ve tutumlarına etkisi*. Elazığ: Yayımlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güçlü, N. (2003). Lise Müdürlerinin Problem Çözme Becerileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 160, 1. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/guclu.htm>'den 17 Ocak, 2021'de edinilmiştir.
- Güzel, S. (2005). *Eleştirel düşünme becerilerini temele alan ilköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler öğretiminin öğrenme ürünlerine etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hezen, E. (2009). *İlköğretim 1-5. sınıflar Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzunun öğelerinin öğretim programında yer alan temel becerileri geliştirmeye uygunluğu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karadüz, A. (2010). Dil becerileri ve eleştirel düşünme. *Turkish studies international periodical for the languages, literature and history of Turkish or Turkic*, Volume5/3 Summer, 1566-1593
- Kırnık, D. (2010). *İlköğretim 5. sınıf Türkçe dersinde yansıtıcı düşünmeyi geliştirici etkinliklerin öğrenci başarısına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kiremitçi, O. (2012). *Problem çözme yöntemiyle düzenlenmiş beden eğitimi derslerinin problem çözme becerilerine etkisi ve üstbilişsel farkındalık düzeyleriyle ilişkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (2015). *Genişletilmiş bir kaynak kitap nitel veri analizi*. [Çev. Ed. S. Akbaba Altun - A. Ersoy (Giriş Bölümünü Çev. A. Ç. Kılınç)]. Ankara: Pegem Akademi.
- Orhon, G. O. (2011). *Yaratıcılık Nörofizyolojik, Felsefi ve Eğitsel Temeller*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Örge Yaşar, F. (2013). *Ortaokul (5, 6, 7 ve 8. sınıf) Türkçe ders kitaplarının temel beceriler açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özatalay, H. (2007). *İlköğretim I. kademe Türkçe dersi öğretim programında öğrencilere kazandırılması hedeflenen temel becerilerin ders kitaplarında kullanılmasına ilişkin durum çalışması*. İstanbul: Yayınlanmamış Doktora tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özcan, A. O. (2000). *Algıdan Yorumla Yaratıcı Düşünme*. İstanbul: Avcıol Basımevi.
- Özdere, Ö. (2011). *İlköğretim birinci kademe Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici metinlerde düşünme becerilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Özsoy, B. (2007). *Türkçe konuşan 7-12 yaş işitme engelli çocuklarda ünlü seslerin süre ve frekans özellikleri ile konuşma anlaşılabilirliği arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Palandökenliler, İ. (2008). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi çalışma kitaplarında yer alan etkinliklerin yaratıcı düşünme becerisi açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rawlinson, J. G. (1995). *Yaratıcı düşünme ve beyin fırtınası* (Çev. Osman Deviren). İstanbul: Rota.
- Rosen, Y., Mosharraf, M. (2014). *New Methods in Online Assessment of Collaborative Problem Solving and Global Competency*. Paperpresented ad International Association for Educational Assessment Conference, Singapore.
- Sarıkaya, B. (2016). *Problem çözme basamaklarına göre yapılandırılmış görsellerin 6, 7 ve 8. sınıf işitme engelli öğrencilerin yazma becerileri ve tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Senemoğlu, N. (2009). *Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya* (14. Baskı), Ankara: Pegem Akademi.
- Seyhan, B. Ç. (2013). *Sinir sistemi konusunun öğretilmesinde kullanılan yansıtıcı düşünme stratejilerinin öğrencilerin başarılarına, tutumlarına ve bilgilerinin kalıcılığına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sungur, N. (1997). *Yaratıcı Düşünce*. İstanbul: Evrim.
- Sünbül, A. M. (2005). "Yaratıcılığı Geliştirmek". A. M. Sünbül (Ed.) Öğretmenin Dünyası. (s.155-169). Ankara: Odunpazarı Belediyesi Yayınları, Eğitim Dizisi.
- Söylemez, Y. (2016). İçerik Analizi Eleştirel Düşünme. *Ekev Akademi Dergisi*, 20(66), 671–696.
- Söylemez, Y. (2018a). *Üst Düzey Düşünme Becerileri (Eleştirel Düşünme-Yaratıcı Düşünme-Yansıtıcı Düşünme-Problem Çözme)*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Söylemez, Y. (2018b). 2018 Türkçe Dersi Öğretim Programındaki Kazanımların Üst Düzey Düşünme Becerileri Açısından Değerlendirilmesi. *Journal of Turkish Research Institute*, (63), 345–384.
- Tekercioğlu, H. (2019). *Türkçe ders kitaplarındaki bilişsel ve üstbilişsel işlevler üzerine bir değerlendirme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Temizkan, M. (2014) Ortaokul Türkçe ders kitaplarının Türkçe dersi öğretim programındaki temel beceriler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 2(1), 49-72.
- Tuncer, C. (2010). Türkçe dersinde üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama*, Temmuz, 34-50.
- Ustabulut, M.Y. (2020). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yansıtıcı Düşünme Becerisi*. İstanbul: Hiper Yayın.
- Ünveren, D. (2019). 2018 Türkçe Öğretim Programındaki Kazanımların Üst Düzey Düşünme Becerileri Bağlamında İncelenmesi. *Milli Eğitim Bakanlığı Dergisi*, 48(223), 83–112.
- Yağmur, K. (2009) Türkçe Ders Kitapları Üst Düzey Bilişsel Becerilerin Gelişimini Ne Oranda Sağlamaktadır? *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama*, 5, 19-34
- Yenilmez, K., Yolcu, B. (2007). Öğretmen Davranışlarının Yaratıcı Düşünme Becerilerinin Gelişimine Katkısı. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 18, 95-105.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zoller, U. (1995). Teaching, learning, evaluation and self-evaluation of HOCS in the process of learning chemistry. *Proceedings of the 3European Conference on Research in Chemical Education (3ECRICE)* (Janiuk, R.M., ed.), Lublin-Kazimierz, Poland, September, pp. 60-67.